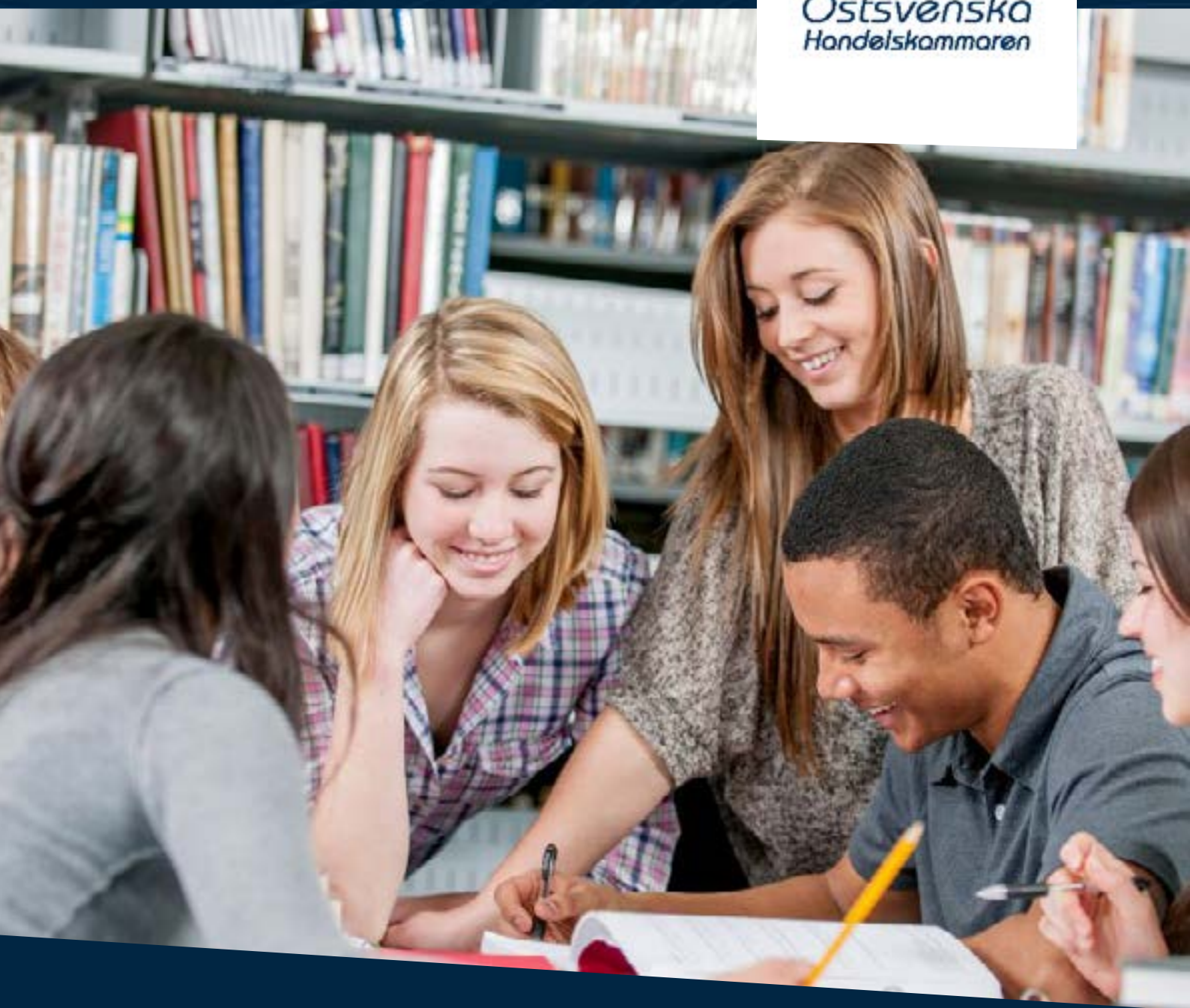

En rapport från
Östsvenska Handelskammaren

Kunskapsfördjupning av ny skollag

Planering och dimensionering av gymnasial utbildning med fokus på Östergötland

Innehållsförteckning

Bakgrund	s.3
Mål	s.3
Utredningsförslag	s.4
Dimensionering nationellt	s.4
Hur tas planeringsunderlaget fram?	s.5
Samverkan kommuner & näringsliv	s.5
Synpunkter på reformen	s.6
Östergötlands samverkansavtal	s.7
Östergötlands planeringsunderlag	s.7
Region Östergötlands synpunkter på planeringsunderlaget	s.8
Ytterligare utmaningar	s.8
Södermanlands samverkansavtal	s.9
Södermanland planeringsunderlag	s.9
Reflektioner	s.10
Referenser	s.11

Bakgrund

Den 1 juli 2023 röstades en ny lagstiftning igenom som syftar till att bättre anpassa gymnasie- och komvuxutbildningar efter arbetsmarknadens behov. Förändringarna i lagstiftningen grundar sig på den statliga utredningen "Gemensamt ansvar - en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning", (SOU:2020:33) ledd av Lars Stjernkvist.

Bakgrunden till dessa förslag är en identifierad obalans mellan utbildningsutbudet och arbetsmarknadens efterfrågan. Vissa utbildningar resulterar i ett överskott av kandidater, medan andra yrken lider av kompetensbrist, och därför har många arbetsgivare haft svårigheter med att hitta rätt kompetens, särskilt inom yrkesområdena. Med mindre än hälften av gymnasieeleverna som väljer yrkesförberedande program finns det en betydande risk att kompetensbristen kommer att förvärras fram till 2035 om inte åtgärder vidtas.

Mål

De nya ändringarna i skollagen, som träder i kraft den 1 januari 2025, syftar till att förbättra matchningen mellan utbildningsutbudet och arbetsmarknadens krav. Målet är att öka ungdomars och vuxnas möjligheter till etablering på arbetsmarknaden samt att stärka kompetensförsörjningen inom både välfärd och näringsliv. Genom att bättre anpassa utbildningsutbudet efter arbetsmarknadens behov, särskilt med fokus på att förstärka yrkesutbildningarna, avser man att minska matchningsproblemen och erbjuda en mer relevant och behovsanpassad utbildning.

Utredningsförslag

I praktiken kräver den nya lagstiftningen att kommuner ingår i primära samverkansavtal med minst två andra kommuner för gemensam planering och dimensionering av utbildningar, med fokus på att anpassa utbudet efter arbetsmarknadens behov. Elever kan söka utbildningar inom sitt primära samverkansområde, vilket ökar tillgängligheten och förbättrar möjligheterna till arbetsmarknadsetablering.

Samverkansområdena kan anpassas efter kommunernas specifika förutsättningar och kan omfatta både gymnasieskolan och Komvux, även om det inte är ett krav. Kommunerna har frihet att välja sina samverkanspartners för att optimalt möta både regionala och nationella arbetsmarknadsbehov.

Dimensionering nationellt

För att stödja reformen har Skolverket fått i uppdrag att utveckla regionala planeringsunderlag. Dessa underlag ska analysera hur gymnasial utbildning matchar arbetsmarknadens behov på regional nivå och undersöka både ungdomars och vuxnas efterfrågan. Skolverket skriver dock att ytterligare åtgärder kommer att krävas för att anpassa utbildningsutbudet och förbättra kompetensförsörjningen. Ytterligare åtgärder innefattar förbättrad samverkan mellan utbildningsanordnare och arbetslivet, åtgärder för att öka attraktionskraften för bristyrken samt förbättrad studie- och yrkesvägledning.

Skolverket framhåller att ett "gemensamt ansvarstagande" är nödvändigt för att framgångsrikt genomföra reformen. Det innebär att olika aktörer, däribland näringslivet, måste ta initiativ och spela en avgörande roll för att säkerställa att reformen leder till önskade resultat.

Hur tas planeringsunderlaget fram?

Skolverket bedömer arbetsmarknadens behov genom att använda yrkes- och utbildningsprognoser från Arbetsförmedlingen och SCB, som fokuserar på yrken där gymnasial utbildning ofta efterfrågas. Dessutom beaktas regionalt underlag om kompetensbehov både på kort och lång sikt, samt information från branschföreträdare på nationell nivå om branschspecifika kompetenskrav. Etableringsgraden bland tidigare elever från gymnasieskolan och Komvux är också en viktig faktor.

För att uppskatta ungdomars efterfrågan på gymnasial utbildning analyserar Skolverket bland annat vilka program som ungdomar i första hand söker till och gör prognoser för kommande elevkullar. Vuxnas behov av Komvux är svårbedömt och påverkas av konjunkturen och arbetsmarknadsläge. Här fokuserar Skolverket på indikatorer som andelen arbetslösa utan gymnasieexamen i länet.

Samverkan kommuner & näringsliv

För att lyckas med reformen och anpassa gymnasial utbildning efter arbetsmarknadens behov, måste kommunerna samarbeta både med varandra, men även med näringslivet. Teknikcollege är ett framgångsrikt exempel på hur företag och utbildningsanordnare kan samverka för att skapa utbildningar som möter industrins kompetenskrav. Genom att inkludera företag i utbildningsprocessen ökar relevansen och elevernas intresse och anställningsbarhet, vilket är ett mål med de nya samverkansavtalen mellan kommunerna.

Det är viktigt att företag bidrar med insikter, praktikplatser och resurser, vilket ger eleverna en tydlig koppling till arbetslivet. Den här typen av samarbeten gör utbildningarna mer attraktiva och visar på konkreta karriärmöjligheter efter avslutad utbildning. Genom att dra nytta av etablerade nätverk som Teknikcollege kan kommunerna stärka sin regionala kompetensförsörjning och säkerställa att utbildningarna är anpassade till både lokala och nationella behov. Det är även något som Teknikcollege VD säger, "Vi har grunden till organisationen som kan utgöra "verkstaden" för att förverkliga det beslut som idag har fattats i Riksdagen".

Synpunkter på reformen

Fördelar:

Reformen erbjuder flera fördelar, förutsatt att den implementeras framgångsrikt i praktiken.

Bättre anpassning till arbetsmarknadens behov. Reformen syftar till att mer effektivt matcha utbildningsutbudet med arbetsmarknadens krav. Genom att basera dimensioneringen av gymnasie- och komvuxutbildningar på både elevernas önskemål och arbetsmarknadens behov, kan reformen säkerställa att utbildningarna blir mer relevanta och anpassade till de yrkesområden där det finns störst efterfrågan på arbetskraft. Det ger bättre förutsättningar för ungdomars etablering på arbetsmarknaden.

Stärkt kompetensförsörjning. En av reformens främsta fördelar är den förbättrade kompetensförsörjningen för både näringslivet och välfärdssektorn. Genom att öka fokus på yrkesutbildningar där det råder brist på kompetens, bidrar reformen till att fylla luckor på arbetsmarknaden och underlätta för företag att hitta rätt kompetens.

Utmaningar:

Det finns skilda uppfattningar om reformens effektivitet och konsekvenser. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) håller med om att arbetsmarknadens behov bör ha en större koppling till gymnasieskolans utbud. I ett yttrande från 2020 lyfter de dock fram ett antal utmaningar som de ser att reformen kan medföra.

En av de utmaningar som SKR ser med reformen gäller elevers motivation. De menar att det finns en risk att elever som inte blir antagna till önskad utbildning möjligen känner en minskad motivation till att fullfölja sina studier. SKR menar att risken måste analyseras ytterligare.

De ser även en utmaning i vad gäller statens inflytande på planeringen och dimensioneringen av utbildning, och menar att det är en "oacceptabel ansvarsfördelning". Enligt SKR är det problematiskt att staten får beslutsbefogenheterna rörande utbildning, medan kommunerna åläggs ansvaret för genomförandet och det ekonomiska risktagandet.

SKR ser fördelar med att huvudmännen kommer att få tillgång till regionala planeringsunderlag som en resurs. Samtidigt påpekar de utmaningarna med att säkerställa att Skolverket har den nödvändiga kompetensen och tiden för att utveckla ett sådant underlag. SKR betonar vikten av lokal träffsäkerhet och framhåller att det är avgörande att ta vara på kommuners och regioners synpunkter för att skapa ett relevant och användbart planeringsunderlag.

Östergötlands samverkansavtal

Kommunerna Finspång, Kinda, Linköping, Mjölby, Motala, Norrköping, Söderköping, Vadstena, Valdemarsvik och Åtvidaberg har ingått ett primärt samverkansavtal som träder i kraft den 1 januari 2025 och gäller i tre år. Avtalet förlängs automatiskt om det inte sägs upp. Enligt avtalet ska den interkommunala ersättningen beräknas enligt självkostnadsprincipen. Ersättningen baseras på kostnaden för motsvarande utbildning i hemkommunen, eller den lägre kostnaden i den kommun där utbildningen anordnas. Betalning sker månadsvis. Ändringar i bidragsbelopp till fristående gymnasieskolor och interkommunala ersättningar kan göras årligen i enlighet med Gymnasieförordningen.

De resterande tre av Östergötlands 13 kommuner, Boxholm, Ödeshög och Ydre har valt att samarbeta med Småland och ingår i Hovdalens samverkansområde tillsammans med Aneby och Tranås. Detta möjliggör för elever att studera vid Holavedsgymnasiet i Tranås, som erbjuder ett brett utbildningsutbud. Arrangemanget hindrar dock inte elever från dessa kommuner att söka utbildningar i exempelvis Mjölby eller Linköping.

Östergötlands planeringsunderlag

Underlaget för Östergötland finns att hämta på Skolverkets hemsida. Skolverket påpekar att Region Östergötland, i likhet med övriga regioner, riskerar att ha ett överskott av ungdomar med högskoleförberedande utbildning. Mot denna bakgrund rekommenderar Skolverket att Region Östergötland bör omdisponera sina utbildningsplatser för att öka antalet inom yrkesförberedande utbildningar, där det för närvarande råder brist. Skolverket anser att antalet platser på samhällsprogrammet, ekonomiprogrammet och det humanistiska programmet bör reduceras, då dessa utbildningar har en låg etableringsgrad på arbetsmarknaden.

Enligt det framtagna underlaget, som baseras på statistik från SCB, förväntas det uppstå brist på kompetens inom följande yrken:

- Bygg- och anläggningsprogrammet
- El- och energiprogrammet
- Industritekniska programmet
- Restaurang- och livsmedelsprogrammet
- Vård- och omsorgsprogrammet

Region Östergötlands synpunkter

I ett yttrande som Region Östergötland publicerat 2020, beskrivs utmaningarna med Skolverkets informationsinhämtning, och menar att det krävs en regional närvaro för att kunna inhämta sådan kunskap som planeringsunderlaget ska innehålla. Mot bakgrund av detta menar Region Östergötland att deras roll i kompetensförsörjningsarbetet kompliceras, speciellt om de inte är överens om underlaget.

Under ett seminarium anordnat av Svenskt Näringsliv (2023) diskuterades frågan om planeringsunderlag för utbildningssektorn. Malin Thunborg, enhetschef för Region Östergötland, deltog i seminariet och uttryckte att det finns delar av planeringsunderlagen som de inte riktigt känner igen sig i. Thunborg framhöll att det är nödvändigt att hålla hög kvalitet på dessa underlag.

Thunborg förklarade att företagen har höga krav på sig att genomföra kompetensbehovsanalyser och rapportera resultaten till sina branschorganisationer. Rapporteringen är en del av en strukturerad informationskedja som är avgörande för att säkerställa att planeringsunderlagen håller hög kvalitet. Genom att skapa en sådan kedja kan huvudmännen känna sig trygga i att de fattar välgrundade beslut när det gäller planering och dimensionering av gymnasieskolor. Det är ett ytterligare exempel på hur även näringslivet har en central roll i den nya skolreformen.

Ytterligare utmaningar

Som tidigare nämnts publicerade Region Östergötland ett yttrande om skolreformen. De förklarar att de delar samma problembild vad gäller det låga antalet elever på yrkesförberedande utbildningar, men de har en annan uppfattning om reformens potentiella konsekvenser. Region Östergötland uttrycker oro över att flera negativa konsekvenser kan följa med de föreslagna åtgärderna.

I uttalandet framhåller de bland annat att de inte anser att utredningen är tillräckligt tydlig med hur en ökning av platser på yrkesförberedande utbildningar skulle öka elevernas intresse och leda till att fler väljer dessa utbildningar. De varnar också för risken att elever, som på grund av begränsade valmöjligheter inte kan välja fritt mellan programmen, hoppar av den utbildning de blivit antagna till. Konsekvensen av det kan bli att kommunerna tvingas betala för tomma utbildningsplatser, vilket kan påverka små och stora kommuner på olika sätt. Utbildningar som idag finns i små kommuner kanske flyttas till större kommuner och kan därför få en kontraproduktiv effekt. Det finns också en oro för att utbildningar som idag erbjuds i små kommuner kan flyttas till större kommuner, vilket kan få motsatt effekt mot vad som avses.

Södermanlands samverkansavtal

Gnesta kommun, Nyköping kommun, Oxelösund kommun och Trosa kommun ingår i ett primärt samverkansavtal. Avtalet gäller från och med första oktober 2024 och tills vidare. Avtalet tillämpas för utbildningar som startar läsåret 2025/2026. Katrineholms kommun, Flens kommun och Vingåkers kommun har upprättat ett primärt samverkansavtal. Avtalet gäller mellan första augusti 2024 och tills vidare. Avser utbildningar som börjar läsåret 2025/2026. Alla elever inom samverkansområdet blir förstahandsmottagna till de utbildningar som omfattas av samverkansavtalet. Ett sekundärt samverkansavtal har även avtalats mellan Nyköpings kommun och Norrköpings kommun.

Samverkansavtal gällande Komvux har upprättats mellan Nyköpings kommun, Oxelösunds kommun och Trosa kommun, och löper också tills vidare. Ett samverkansavtal för Komvux har även upprättats mellan Eskilstunas kommun, Katrineholms kommun, Flens kommun, Vingåkers kommun, Gnestas kommun och Strängnäs kommun.

Södermanland planeringsunderlag

Södermanlands planeringsunderlag finns att hämta på Skolverkets hemsida. I underlaget framgår det att Skolverkets bedömning är att gymnasieplatser bör omdisponeras från högskoleförberedande program till yrkesprogram, detta eftersom Södermanlands län riskerar att ha ett överskott av arbetskraft med högskoleförberedande utbildning som högsta utbildningsnivå, samtidigt som det redan är och förväntas bli, brist inom en rad yrkesområden där det finns gymnasiala yrkesprogram som täcker kompetensnivån.

Antalet platser bör minska på estetiska programmet och samhällsvetenskapsprogrammet. Dessa två utbildningar har en låg andel som går vidare till högskoleutbildning efter avslutade gymnasiala studier. Andelen platser på ekonomiprogrammet, naturvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet bedöms bör behållas på nuvarande nivå eftersom de i hög grad fortsätter till högskolestudier efter utbildningen

Det förväntas bli brist på kompetens inom följande yrken som kräver gymnasial yrkesutbildning:

- Fordon
- Industriteknik
- Vård och omsorg
- El-, data-, automation- och kommunikationsteknik

Reflektioner

Reformen är ett viktigt steg mot att bättre anpassa utbildningen efter arbetsmarknadens krav. Trots vissa osäkerheter och potentiella risker, som diskuteras i detta PM, har reformen fortfarande potential att skapa positiva förändringar om flera aktörer lyckas samverka.

En central fråga som har lyfts är hur elever ska motiveras att välja yrkesförberedande utbildningar. Den delen av utredningen har fått kritik för att inte ha specificerat tillräckligt tydliga strategier. För att reformen ska lyckas, måste det finnas starka incitament och stödstrukturer för att öka intresset och attraktionskraften för dessa utbildningar. Det är avgörande att både utbildningsanordnare och arbetsmarknadens aktörer arbetar tillsammans för att attrahera eleverna till yrkesförberedande utbildningar och skapa en miljö där de trivs och utvecklas. Genom att erbjuda relevanta praktikmöjligheter, öka samarbetet med näringslivet och ge tydlig information om framtida karriärmöjligheter är det troligt att fler elever väljer yrkesförberedande utbildningar.

En utmaning med reformen är hur väl olika aktörer kommer att samarbeta för att skapa de bästa utbildningsmöjligheterna för eleverna samt tillfredsställa kompetensbehovet på arbetsmarknaden. Lagstiftningen bygger på en utredning som med namnet "Gemensamt ansvar", och det är just det gemensamma ansvaret som kommer att vara avgörande för att reformen ska lyckas. Att lösa problemet med elevers motivation till yrkesförberedande utbildningar är därför inte en fråga som enbart kan hanteras av Skolverket, utan det krävs ett engagemang från många aktörer, och då även näringslivet.

Referenser

- [Primärt avtal gymnasieskolan och anpassad gymnasieskola](#)
- [Tre Östgötakommuner väljer Småland i nytt samarbete](#)
- [Skolverket: Planeringsunderlag för Östergötlands län](#)
- [Skolverket om regional planering och dimensionering av gymnasial utbildning](#)
- [SOU 2020:33 - Gemensamt ansvar: en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning](#)
- [Skolverket om regionala planeringsunderlag för gymnasial utbildning](#)
- [Svenskt Näringsliv om planering och dimensionering av gymnasial utbildning](#)
- [Avtal gällande primärt samverkansområde inom kommunal gymnasieskola](#)
- [Region Östergötlands yttrande om skolreformen](#)
- [SKR - synpunkter på planering och dimensionering av gymnasial utbildning](#)
- [SKR - yttrande om planering och dimensionering av Komvux och gymnasieskola](#)
- [Skolverket: Planeringsunderlag för Södermanland](#)
- [Samverkansavtal mellan Gnesta, Nyköping, Oxelösund och Trosa kommun](#)
- [Samverkansavtal för vuxenutbildning](#)
- [Samverkansavtal Vingåker, Flen och Katrineholm](#)
- [Sekundärt samverkansavtal mellan Nyköping och Norrköpings kommun](#)
- [Primärt samverkansavtal Komvux](#)